

Durangoko Azokaren balio immaterialaz: hizkuntza, kultura, identitatea eta transmisioa

Xabier Landabidea

Deustuko Unibertsitateko Euskal Gaien Institutuko ikerlari eta irakaslea

Nerea Mujika

Deustuko Unibertsitateko Euskal Gaien Institutuko zuzendaria

Durangoko Azoka. Azoka. Durango. DA! Baita 'la Feria' edo 'la Azoka' ere. Izen ezberdinak hartzen dituen baina izate zalantzagabe bat duen zera hori.

Zer da, baina, Durangoko Azoka? Zein da bere balioa? Zein da bere balioa? Susmatu eta sumatu daiteke Azokaren salmenta eta erosketa zenbakiez harago badagoe-la balio ukiezin, balio immaterial bat, aldi berean erreal eta neurtzen gaitza den dimentsio ezinbesteko bat. Baina zein da Durangoko Azokaren balio immaterial hori? Zein oinarri ditu? Berdina al da pertsona guztientzat?

Galdera horri erantzuten saiatzeko, ikerketa honetan perfil ezberdinetako pertsonak elkarriketatu ditugu:¹ emakumeak, gizonezkoak, gazteak eta nagusiagoak, Durangon bertan jaio eta bizitakoak eta kanpotarrak, euskal hiztunak eta erdaldu-nak, Azoka barru-barrutik ezagutu eta landu dutenak eta kanpotik hurbiltzen direnak.

Lekukotza horiekin mosaiko koral bat osatu nahi izan dugu. Ahots, bizipen eta esperientzien mapa moduko bat, Durangoko Azokaren alde immaterial, ukiezin baina ukaezin horren alde ezberdinak jasoko dituen, subjektibitate ezberdinen topografia moduko bat osatu arte. Proiektu horri ekin diogu Deustuko Unibertsitateko Euskal Gaien Institututik, Azokak 50 urte eta 50 edizio bete dituen honetan, artikulu honek oinarri duen ‘Durangoko Azokaren balio immateriala’ ikerketa lanak Bizkaiko Foru Aldundiaren Kultura Sailak emandako diru laguntzari eta parte hartu duten pertsoneri esker.

Mapa ez da inoiz ere lurraldea, hala ere, eta aukeratu ditugun zazpi perfilek ez dute Durangoko Azokara datozen dozenaka milaka bisitarien errealitate osoa islatzen. Hala ere, Azokaren dimentsio immaterialarekiko hurbilketa baliagarri eta balioduna osatzen duela uste dugu.

Esperientziak sistematizatu eta irakurketa errazte aldera, elkarrizketatu guztiekin erabilitako gidoiaren ardatz tematikoak mantendu dira: Azokarekin harremana, Kultura, Identitatea, Hizkuntza eta Transmisioa. Azokaren balioaren korapiloa osatzen duten eta agian azaltzen lagun dezaketen hari horiek.

Azokarekin harremana

Edozein giza bizipenek kokapen bat du munduan, historian eta pertsonen bizitzan. Materialki eta esperientzialki, objektiboki eta subjektiboki kokatuta dago. Adin askotako pertsonekin hitz egin dugunez, askotarikoak dira lehenengo Durangoko Azokaren oroitzapenak ere. Hala ere, interesgarria da askotariko kontakizun horietan gurasoek hartzen duten presentzia, Durangoko Azokaren ataria tradizioz –eta izatez– gurasoekin gurutzatu izan dela aditzera ekartzen baitu:

Gu Durangora bajatu ginen 1968an. [...] Harrezkero beti joan naiz Durangoko Azokara. Ezagutu dut elizpean, ezagutu dut plazan... ezagutu dut leku guztietan. Beharbada 18 urtera arte ez nintzen oso kontziente, Bartzelonara irten arte. Kanpora irteten duzunean beste prisma bat hartzen duzu, beste zer bat, eta gero eta gehiago joaten nintzen... Ematen zituzten mahai inguruak, hitzaldiak...

Asko disfrutatu izan dut. Egia da. Euskal kulturaz harro sentitzeko leku bat izan da. Horixe zen ia bakarra orokorrean... (1)

Gurasoen garrantziaz gain, Ikastolaren ideia ere argiro azaltzen da beste elkarrizketa honetan, Azokan sortzaileak aurkitzearen garrantziarekin batera:

Lehenengo sentsazioa eliza inguru horretan edo, hor, 13 urte izango ziren, 14 betetzeko, eta sentsazioa, jo, ze leku interesantea, ze leku polita... Badakit inpaktatu ninduela asko sortzaileak han ego-teak. Nik ez nituen horrelako asko ezagutuko... Xabier Gereño eta horrelakoak... Ordurako nik ja asko irakurtzen nuen, edozer gauza... Igual ez nituen ezagutuko, baina zen esatea, «horiek idazleak dira eta sinatzen daude!»... Gogoratzen naiz erosi egin nuela Davanten poema liburu bat -pentsa!-, eta nik uste dut bera ez nuela ezagutzen eta erosi egin nuela bera han zegoelako, sinatu egin zidan eta niretzako izan zen!... *Itsasoak iraultzan*² uste dut zela... (7)

Antzeko ideia jasotzen du beste elkarrizketatu batek ere, 'ze-ro' momentua umetan gurasoekin, eta gerora ere Durangoko Azokaren esperientzia gaztetan (eta gradualki) bizi izanarena:

Abadiñokoa naiz, orduan txikitatik eduki dut kontaktua, ba gurasoek ekarrita eta... Akordua beti etortzen zait Azoka zegoenean han beste aldean, Merkatu Plaza ondoan, eta haren akordua daukat gurasoekin etortzen nintzenean. Durangoko lehenengo Azoka horrela etortzen zaidana burura hori da. Haiek karpak eta ipintzen zirenak eta... ez zeukan zerikusirik oraingo... oraingo montajearekin, ez? (5)

Lekua, noski, garrantzitsua izan da Durangoko Azokarentzat eta baita bertaratu diren bisitarientzat ere, eta hala azaltzen da elkarrizketatuen erantzunetan. Beste elkarrizketatu batek ere argi lotzen du Azokarekin lehen kontaktua Andra Mariko elizpearekin, orduko hartan oraindik ez baitzuen euskaraz hitz egiten:

Andra Mariko Portikoan. Orduan nik ez nekien euskaraz ere. Txiringito pare bi edo... Zaila da definitzea zer izan zen niretzat... Hizkuntza ez neukanez, ez neukan harremanik. Arraroa zen, stand batzuk portikoan... Euskaraz izanda begiratu egingo nuen baina... askoz gehiagorik ez. (6)

Beste elkarrizketatu batek lanarekin lotzen du Durangoko Azokaren lehen kontaktua, eta baita garai hartako Bizkaia-
ren garrantziaren pertzepzioarekin ere:

Pentsatzen dut 86-87 urte haietan hasiko nintzela. Artean Azoka herri erdian dagoen eraikin horretan zen. [...] Gogoratzen dut... memoria on-ona ez daukat baina lehenengo inpresioa oroitzen dut 'familia kontu' bezala. Euskarazko kultura familia kontu bat zen orduan. Gogoratzen naiz aurreko belaunaldiak eraikitako zerbait zela. Edadeko jendea mahaietan. Jakineko jendea adibidez atzera eta aurrera, Torreal dai bat. Bizkaiko jendea, Kaltzada... Orduan beharbada izango zen Bizkaia ki pisu gehixeago zeukala kulturgintzan... Edo igual zen pertzepzio oso subjektiboa Bizkaian nengoelako. (2)

Azkenik, elkarrizketatu batek gurasoak ez ezik aiton-amonak eta ikastola aipatzen ditu lehen kontaktu haren bitartekari edo bultzatzaile legez, baita euskararekiko eta euskal kulturarekiko 'etxetik' jasotako zaletasuna ere:

Durangarra izanik, eta Ikastolako umea... [...] Nahiko umetatik honekiko guztiarekiko zaletasuna eduki dudanez eta etxetik ere jaso dudanez nagusiki euskararen gainekoa, kultur zaletasuna ere bai, baina bereziki euskararen gainekoa, ba gero umetan ere egun askotan egunero ibiltzea hor, ez? Orduan niretzako zen... Gauza oso erakargarria hasieratik, eta misterio edo zain egotea azkeneko egunetan... Han bertan saltsan, gero eta zaleago egin... norbere herrian kultur munduko erreferente guztiak bueltaka ikustea... (3)

Beste kasu batean, lagunarte euskalduna sortu izana izan da Durangoko Azokari beste dimentsio bat eman dion elementua:

Kanpoko lagunak badatoz, Durangoko Azokaren egunetan Durango euskal munduaren zilborra bihurtzen da, eta haiekin gelditzen naiz hitzaldietara joateko. [...] Kanpotik datozen lagunekin gelditzeko parada. (6)

Azkenik, bada ideia bat elkarrizketatu guztiek zuzenean edo zeharka aipatu dutena, Durangoko Azokaren beraren eboluzio eta aldaketari lotutakoa, eta elkarrizketatu batek harrotasunez aldarrikatzen duena:

Azokarekin harremanean ez dut etenik izan, ez. Berez, gero eta barrurago nago. Gaur egun harrokeriarik gabe, harrotasunez esan dezaket Durangoko Azoka gero eta hobe delako. Niretzako lujo bat da. [...] Jada gainera ez da liburu eta diskoarena bakarrik... (1)

Kultura

Erakusleihoa, eskaparatea da Durangoko Azoka eta euskal kultura esaldi berean agertzen direnean sarrien aurkitu ohi dugun terminoetariko bat. Substantiboa baino izenondoa, izena baino abizena bilakatzen da halakoetan, ‘Durangoko Azoka: euskal kulturaren erakusleihoa’ bezalako toki komun bilakatuz. Izena duena badela esan ohi da, halere, eta badu Azokak asko Euskal Herriko hiri eta herrietako erdiguneak produktu berri eta erakargarriz blaitzen dituzten leihotzar ondo argizatutako horien antzekoa, parte-hartzaileen esanetan.

Erakusleihoa, eskaparatea da Durangoko Azoka eta euskal kultura esaldi berean agertzen direnean sarrien aurkitu ohi dugun terminoetariko bat

Azkenean, askotan entzuten da eta guk ere askotan esan dugu elkarrizketetan eta ez dakit zer eta mila bider entzuten da ‘erakusleihoa’ dela... Baita oasi bat, oasi hitza askotan entzun izan da eta askotan erabili dugu Azoka apur bat adierazteko zer den, ez? [...] Urte guztian zehar euskal kultura edo askotan igual kostatu egiten da kontsumitzea-edo, esan dezagun, eta Azoka egunetan ekoizle askorentzako hori da plaza, ez? Sortzaileentzako eta ekoizleentzako batez ere bada... bada arnagune bat. (5)

Bai salmenta aldetik, bai ezagutzera emateko, asko tapatuta geratzen dira urte guztian zehar edo... Bai, aukera badaukate momentu batzuetan, baina hor geratzen dira, eta azkenean Azokak ere bisibilitate hori ematen dio askori... eta hori igartzen da, igartzen da. [...] Arnagune moduan funtzionatzen du apur bat, gero urte osoan agoantatzeko. (5)

Kontua, beraz, ‘erakusleihotza’ hori, egun, 50. edizioa ospatu den honetan, oraindik garrantzitsua den jakitea ere bada:

Funtzio kulturala... azken batean Durangoko Azokak ez du produzitzen... funtzio inportanteena aurretik egiten da, ezta? Liburu bakoitza pentsatu, disko bakoitza pentsatu eta DVD bakoitza pentsatu, ezta? Hori da. Beraz, sormen lanetik Azokan ez dagoela, kultura aldetik-eta gehiago da erakusleihoa, gizarteari esatea hor dagoela produkzio bat. Eta gizarteak, nik uste... Durangoko Azoka ondo datorrela gizarteak ikus dezan badagoela produkzio bat, eta jende asko dago liburu dendetatik-eta gutxi pasatzen dena baina gustatzen zaiona bertatik pasatzea. (2)

Beraz, badu erakusleihorena zer bait: izenaz gain, izatea ere. Edonola ere, Azokak (euskal) kulturarekiko betetzen dituen funtzioak ulertu eta horien balioa ezagutzeko, ezinbestekoa da harago joatea: erakusleihorenen kristalaz harago dagoenean murgiltzea. Problematizatu beharreko eskaparetea da Durangoko Azoka; erakusleihore problematikoa.

Direnik ez esan, ez direnik ez sinistu ere... badute sorginei buruz esaten omen zenaren jarreratik zer bait elkarrizketatuek: euskal kulturaren *eskaparete* izaeraren pisua astuna baita hala adierazita, Durangoko Azokaren ardurapean bakarrik uzteko:

Euskal kulturaren indargune bat da. [...] Bere indarra euskal kulturaren eta bereziki euskarazko kulturaren ahuldadearen seinale ere bada. [...] Fokua euskal gizarte osora zabaldu behar da. Duda barik euskarazko kulturari justu falta zaion erakusgarritasuna ematen dio. Eta ospakuntza ere bai. [...] Euskaldun sentitzen denarentzat. Euskaltasuna ospatzeko modu bat ere bada. Hor mila kezka sortzen dira, ez? Baina bi pote eta kalendario bat erostera datorrena ere etortzea nahi dut. [...] Estrategikotasuna: nik uste dut horrela dela. Durangoko Azokari ez ote zaion lar eskatzen. (3)

Lerro berean ere, Durangoko Azokak, 2015ean dituen parametroetan (dela formatu, denbora, espazio, aurrekontu, eragile, babesle, antolatzaile, boluntario, bisitari...) mugak dituela azpimarratzen dute zenbait parte-hartzailek, eta muga horiek aitortu egin behar direla, bai Azoka bera etorkizunari begira birmoldatzeko eta baita beste eragileekin elkarlanean jarduteko ere.

Mugak muga, Azokaren 'Euskal kultur produkzioaren erakusleihotza' funtzio horrek bestelako funtzioekin ere

gurutzatu, nahastu, aberasten dira: merkatu eta plaza funtzioak, ohi legez, aldi berean gertatzen dira, baita euskal hiztunak ez direnen begietara ere:

Lo veo como algo del pueblo. Es algo nuestro, mío. También es gente, gente, gente. Es un poco locura... Se transmite mucho la cultura del libro, la cultura vasca... se transmite muy bien la cultura vasca en ese recinto. La gente que va luego repite. Es una pasada que año tras año la gente está esperando esa fecha. Como duranguesa me siento contenta, es algo que nos pertenece, a pesar del idioma, que me limita. (4)

Azokak egun betetzen dituen kultur funtzioez gain, parte-hartzaileei Durangoko Azokak (euskal) kulturarekiko egindako ekarpenei buruz galdetu nahi izan diegu. Funtzio sozialak sarri maila abstraktuan eta are politikoa pentsatzen dira, baina, Azokaren balio immateriala esploratze aldera, ezinbestekoa da ekarpen zehatz eta biografikoki kokatuz ere kezkatzea. Horretarako, alderdi subjektiboagoengatik galdetu nahi izan diegu parte-hartzaileei, Azokak kulturari egindako ekarpenak norberaren bizi-mundutik birpentsatzeko:

Gaitza da Durangoko Azoka beste hainbat gauzatatik banatzea. Baina gauza asko. Eztabaidak eta haserreak barne. Azkenengo urteetan ikusi dut beldur bat. Gai batzuen inguruan gogor eztabaidatzeak ez du nahi esan pertsona horrekin ezin duzunik pote bat hartu Palentinoan. [...] Horren guztiaren parte sentitzea, harreman sare hori, modu bibentzial batean. Elikatze handi bat, alde askotatik. (3)

Edonola ere, kulturako ekarpenak azpimarratzeaz gainera, parte-hartzaile guztiak aurkitu dituzte mugak, zeinak modu anitzetan adierazi diren, beti ere norberaren esperientziatik irakurrita:

Hiru-lau egunetan ezin da euskal kultura erakutsi. Eskerrak! Gaitza da produkzio guztia ikustea. Hori da bere muga. (1)

Ez dut uste bereziki herri kultua garenik, ez zaio kulturari behar lukeen garrantzia ematen, ez hezkuntzan, ez politika publikoetan... Ez da lantzen, eta Durangok beharbada kulturaren bueltan

antolatu du euskararen bidetik. [...] Hizkuntzaren normalizazio horretan Azokak lortu du aurrera egitea. Kulturan babestea... hizkuntzaren kalitatea kulturan dago hobekien, ez lan munduan, ez hezkuntzan... Kulturan dago osasuntsu samar. Durango irla da baita ere gizartean kulturak duen lekuagatik. Hortik ere badu bere ezina. Politika publikoak ez badira mugitzen, eskolatik, kaletik... (7)

Identitatea

Durangoko Azokaren izateari eta izenari buruz zerbait esanda dugun arren, espezifikoki galdetu diegu parte-hartzaileei Azokaren identitateaz edo nortasunaz. Galderak galderak ekarri ditu, zalantzak eta irekierak, baina baita izan badenaren aitortza bat ere. Eta, alderantziz, izan badenaren ziurtasunetik, ziurgabetasun berriak:

Azoka bat da. Zer da azoka? Produktua egin duena, produktua bera, ikusiko duena, erosiko duena batzen dituen azoka. Eta horren inguruan, kultura adierazpide guztiak hartuta, musika, liburua, hitzaldia... (1)

Azoka bihurtu da azkenean... ikusten dena, ez? Jendea dator eta... egun osoko plan bat, egun guztikoa edo... Azkenean familiak ere badatoz, egun guztirako datoz... Goizetik gauera arte mementuro daukazu zer edo zer eta aukera daukazu aukeratzeko. [...] Engantxatu egiten du jendea, eta hori nik uste dut lortu dela urteetan. (5)

Gazteek hartu dute Ahotsenea espazioa. Eta jende kontsumitzailerik gaztea asko azaltzen da harantz, ezta? Izan liteke gero gelditzea, parranda txiki bat jotzeko herrian... baina ez hori bakarrik. Nagusiki da espazio sinboliko horrek ematen dielako satisfakzio txiki bat. (2)

Izenak berak, euskarazko 'Azoka' eta espainierazko 'Feria-
ren' arteko ezberdintasun horrek, aukera ematen dio parte-hartzaile bati haren izaera garaikideaz hausnartzeko:

Erdarazko *feria* berbak beste oihartzun batzuk dauzka, *mercado* bakarrik ez dena... Azoka... Beste zer edo zer da. [...] Beste feria batzuekin konparatuta, euskaldunok gauza batzuetan lortzen dugu geure izaeratik egitea bidea, eta neuk horretan kokatuko nuke, ez hainbeste feria profesional batekin... 'Kulturaren plaza'

idea horrekin geldituko nintzateke. Herritarrak. Herri baten bizia. Mugimendua. Salgaia. Eztabaida, jai... (3)

Guneak ere badira Azokaren identitate edo nortasunaren parte, noski, baina haien nortasunaren jabe ere bai. Horretaz Saguganbara gunean parte hartu duen parte-hartzaile batek honela deskribatu digu bi nortasunen arteko harremana:

Gune bakoitzak jorratzen du bere arloa, badaki zein den bere arloa, eta horrek ematen dio ere bai gune bakoitzari bere grazia edo bere indarra, ez? [...] Nik uste dut gune bakoitzak bere identitatea oso argi daukala eta gune bakoitzak oso ondo funtzionatzen duela identitate horrekin, baina denon artean ere bai falta da oraindik... Nik uste dut badabilela, baina azkenean oso berria da... orduan, hor falta da oraindik... eta bidean daude. Zenbat eztabaida, hori nola, bestea nola... eta badoaz gauzak enkajatur, ez? Baina... denbora behar du. (5)

Azokari nortasun behinena zerk ematen dion galdetuta, parte-hartzaile batek aldaketa, desplazamendu bat sumatzen du, euskararekiko atxikimendu historikotik gaur egungo kontsumoaren kulturara.

Nik uste hizkuntzak eman diola identitatea. Hizkuntzatik sartu izan gara ia denok. Gaur egun hori aldatu da: gazteek uste dute normaltasunean bizi garela, aukera libre eta hori dena... Baina hizkuntzak ematen dio atxikimendua. Badago beste publiko bat, kulturari begira dagoena... eta Berri Txarrak-en diskoa... Erostea bada gure eguneroko zera bat, gure identitatearen parte. Gazteen kulturarekin bat dator kontsumitzea... Kritikagarria. (7)

Desplazamendu horietaz gain, suma daiteke baita Azokaren nortasun anitz bat ere, Azokarekiko atxikimendu moduen gainjartze baten ideia: militantzia erduetatik egun pasako plan ezberdinetara doana. Oro har, esan daiteke Durangoko Azokari nortasun dinamiko, geruzazko bat esleitzen zaio- la, historian zehar moldatuz joan dena eta bisitari eta parte hartzaile ezberdinentzat zentzu ezberdinak hartzen dituen.

Azokaren beraren nortasunarekin zuzenean lotuta dago euskalduntasun eta euskalzaletasunaren bilgune eta

erreferentzia izatea, funtzio identitarioa edo dei genezakeena. Ohikotasunetik kanpoko errealitate bereizi eta beharrezko horren eraikuntza eta bizipenarekin lotutako funtzio sinboliko eta soziala:

Bi arloetatik du zerbait: urteroko erritua gehi alderdi praktikoa (urteko nobedadeak begi aurrean). Nortasun bila dabilen herria gara. Hori pertzibitzen dut, sinbolismoaren zama, pisua zentzu positiboan. Sinbolismoaren presentzia. Iparraldean egiten da Sarako Idazleen Biltzarra eta hori ere gune ikaragarri sinbolikoa da. Gertatzen dena da han pisu ekonomikoa askoz txikiagoa dela; baina nik uste dut dela halako santutegi bat, santutegi laiko bat. (2)

Hor datozenak eguna pasatzera ere, ez datoz eguna pasatzera beste edonora joango balira moduan. Hor badago sentimendu bat, zer edo zer bultzatzen zaituena horra etortzera eta ez beste edonora eguna pasatzera. Eta jendeak hori bizi du, nik uste dut Azoka jendeak bizi egiten duela. *Parte implicada* zaren momentutik igual bizi duzu modu idealago batean, baina nik uste dut badela hori, igartzen dela Azokan. (5)

Egun horretan ematen du hara goazen gehienok benetako euskal mundu batean bizi garela. Ez da gure errealitatearen eguneroko lagina, baina hona datorren batek hori sentitzen du, euskal mundu batean bizi dela. [...] Euskal identitate guztiak eta pentsaera guztiak daude Durangoko Azokan. (1)

Euskalduntasunetik eta euskalduntasunerako pentsatu eta egindako zerbait dela ere azpimarratu digu parte-hartzaile

Azokaren nortasunarekin
zuzenean lotuta dago
euskalduntasun eta
euskaltzaletasunaren
bilgune eta erreferentzia
izatea, funtzio
identitarioa edo dei
genezakeena

batek. Bai jatorriz bai helburuz euskaltzaletasuna izan duen fenomeno, baina bere fokua zabaltzeko aukera jasotzen duena baita ere. Jatorriaren eta etorkizunaren artean kokatzen da ezinbestean Durangoko Azoka, eta une gogoangarri batean gainera: bere 50. edizioan; eta horrek galderak sorrarazten ditu sortzearen, irautearen eta transmisioaren inguruan:

Agian izan ginen eta izan nahiko genukeenaren arteko tarte horretan irauten du. Ez da oraindik etorri belaunaldi bat Azokari uko egiten diona, ez duena Nafarroa Oinezera joan nahi... Oraindik ez dago halakorik. Saizarbitoriari irakurri nion: krisi garai hauetan beste hizkuntzatan liburu salmentak jaitsi direla-eta... eta guk irakurriko ez ditugun liburuak erosten ditugu? Ze handitasun, ze milagro da hori... komunitate bat kultura bat sostengatzeko prest. (7)

Hizkuntza

Euskarak Durangoko Azokan garrantzi handia duela ez dago zalantzarik. Horren adierazgarri, hizkuntzaren gaiak beste hizketagai guztiak zeharkatu dituela parte-hartzaileekin solasean (kultura, identitatea, transmisioa...), baita Azokaren izate edo funtsatzearen inguruko diskurtso oro ere. Hala, Durangoko Azokak euskarari zehazki egindako ekarpenak galdetu nahi izan ditugu.

Euskararena ez bezala (zeina ez den zalantzan jartzen), erdaren lekua ezbaian agertzen da bai Azokaren proiektuan, bai Azokaren salerosketetan, bai Azokaren espazio fisikoan. Are gehiago, erdal produktuen gaineko eztabaida hasieratik egon izana aipatzen du parte hartzaile batek baino gehiagok. Perfil ezberdinetako pertsonak erantzun ezberdinak eman dituzte, logikoki, baina bi erantzun gogoratzea merezi du agian, euskaldunak erdararen presentzia baloratzen duelako, eta erdaldunak euskararena.

Azoka euskalduna izan da hasieratik. Gaztelania entzuten da, eta ez dago txarto entzutea. Egiten dena gehiengo euskaraz da. [...] Durango gaur egun ez da erdaldun hutsa. Gaur egun... isla bat da, ez salbuespena. Ibilaldia, Korrika... erdara hutsean zer egiten dute hemen... Ez gara bereziak. Ez da ghetto bat, nik erdara entzuten dut han. Poztu egiten nau ere han entzuteak. (1)

[Con la Feria] se ha acertado total. Lo veo totalmente positivo, totalmente. Para que no se pierda. Hay que seguir manteniéndolo. Sé que no sé euskara, pero me parece muy bien, estando donde estamos que se trabaje. Eso sí, mis hijos no van a leer un libro en euskara si no es por obligación. Lo relacionan con lo que el cole les obliga... (4)

Aurrekoarekin lotuta, jakin nahi izan dugu baita ere zer den Durangoko Azoka euskaraz ez dakitenentzat, eta ea horren inguruan aldaketarik nabaritu duten urteen joanarekin:

Azterketa kuantitatibo potente bat beharko zen. Batzuentzako oso arrotza, beste batzuek ezinegona edukiko dute. Kultur kezka daukan erdaldungoa. Belaunaldi berrietan euskara tutik ere ez da kienak zenbat dira? Batzuentzat *rolloa* izango da, baina beste batzuentzat seguru ezetz. Nukleo irradiadoreak edo *influencer*-ak... [...] Aislatu egin ahal zara... Hor badaukagu non fin jokatu... Hor daukat kezka nagusia. Belaunaldi batetik beherako jende hori atakatu dezagun. Hor euskararen ezagutza dezentekoagoa dago. (3)

Erdaldunen artean gutxiengo talde bat hurbiltzen da. Kazetarien artean garbi. Erdaldunek uste dute dena euskara dela. (2)

Norberaren esperientziara eramanda, euskal hiztunak ez diren edo euskal hiztun osoak ez diren pertsonen kasua aipatzen da, ikasleena eta umeen guraso erdaldunena, biak klabe positiboan:

Nire ikasleak erdaldunak dira. Liburu bat erosten dutenean harrotasuna da, erakutsi egiten didate. Erdaldun askok hurbildu egin nahi du, baina ez daki nola. Zubi lanak eginda denok funtzionatzen dugu hobeto. Nik dena azaltzen diet zer den, eta asko hurbildu egiten dira. Iurretan jaiotako asko inoiz joan gabeak... (1)

Amaitzeko, parte-hartzaile batek hausnarketa oso bat proposatzen du erdaldunak diren edo euskal hiztun osoak ez diren pertsona eta sektoreekiko Durangoko Azokari dago-kionez, eta beste batek Azokak arnasmune linguistiko eta sinboliko bezala funtzionatzen duela proposatu du:

Gazte jendea euskalduna ere badela kontuan hartuta (kantitatean behintzat), gustatuko litzaidake «Durango leku guapo bat da!» pentsatzea. Hor jendea ondo pasatzen ari da, horra joan nahi dut. Hara joaten garenok ondo pasatzen dugula ikustea nahiko nuke. «Ondo pasatzen ari dira!». Ez dakit lortu dugun. Nik uste dut baietz. [...] Desinplikatuenera ere iristen zaio zerbait euskararen inguruan... Bizipen ona. (7)

Baina egin al du ekarpenik Azokak euskararen alde? Galde-
ra horri eta baikor eta ezkor izateko arrazoiei buruz galdetuta,

garaiak eta garapen historikoak garrantzia hartzen du parte-hartzaileen hitzetan, bai iraganean egindako ahalegin eta ekarpenei begira, eta baita etorkizunak mahaigaineratzen dituen erronkei begira ere:

Duda barik positiboa izan da 50 urte kontuan hartuta. Garai batean kultura zen euskararen alde egiteko 'aitzakia' bakarra. [...] Euskararen beraren bilakaeraren parte da Azoka. Ekarpenean handiagoak egiteko estrategia anbizioagoak behar dira, beste aktoreekin batuta. (3)

Aitzakiak eskaintzea, kontzertuekin ez daukat inolako zalantzarik. Musika da errazena. Zenbatek daki ingelesez... Ni baikorra naiz, osterantzean ez nintzen hemen egongo. Baikorra naiz oso erakusleiho ona dela uste dudalako adierazpen askotan. Ezkorra naiz ez dakidalako noiz arte agoantatu ahal dugun hain... ondo. (1)

Azken finean, ziurra den bakarria iragandakoa da (eta hor ere ez gara ados jartzen), eta parte-hartzaileek adierazi bezala etorkizunaren ziurgabetasunak Durangoko Azokaren ereduarekin (behin eta berriro) asmatu beharra dakar. Euskararen biziberritzeari ekarpen esanguratsuak egiten jarraitzeko, Azokak ezinbestekoa du gizartearen eta garaiaren inguruko hausnarketa etengabekoa.

Transmisioaren ideia

Kultura, hizkuntza eta nortasunaren transmisioaren ideia gai konplexua eta sarri gatazkatsua da, eta ezinezkoa da gaiari modu bakarrean eta erantzun bakarrarekin heltzea. Hala ere, ikerketaren parte-hartzaileei galdetu nahi izan diegu egin ote den transmisio lanik Durangoko Azokan euskal kultura, euskara edo euskal nortasunaren alorretan, eta egitekotan nola egin den, eta noren artean.

Transmisioaren kontzeptua nahita utzi nahi izan dugu zabalik, elkarrizketatutako zazpi pertsonen norbere bizipenetik zehaztu zezaten. Hala, hizkuntza, historia eta nortasunaren iraupenari lotuta agertu dira adierazpen gehienak, baita erdaraz ere:

Esta Feria nos recuerda todos los años dónde estamos, quiénes somos y de dónde venimos. El amor a una lengua, para mí sí. Que no muera. Que se siga manteniendo. (4)

Umeeekin lan ona egiten dela irizten zaion arren, gazteekikoa izan da transmisioaren inguruko jarduna ardaztu duen ardura:

Gehiago arduratu behar gara gazteekin. Hutsunea hor dago, 16tik 30era etena dago, kontzertuetan betetzen den arren. Beste modu batean kontsumitzen dute. Gatiburen letrak buruz jakitea ere transmisioa da. [...] Etena neuregan ere badago: komikien mundua... Kulturak adierazpen asko dauka. Nire itxaropena da datorrenak ez duela eten hori izango. Egunen batean... (1)

14 urteko semea daukat eta nirekin aspertu egiten da. Zergatik joango da? Zerk egingo dio klik? Durangok ere erantzun behar dio horri. [...] Parte hartzen dudana horretakoa naiz. (7)

Ikusgarritasuna, gazteak... hor dago harririk inportanteena. Etorkizunerako ganorazko estrategia zabalago batean Durangoko Azokak ez du agian behar beste egin. [...] Guneak: Ahotsenea, Kabi@... Baina ez dago estrategia espezifiko bat. Eta horretan klabe bat zaletasuna gozamenetik, eta, hortaz, praktikatik abiatzen dela. [...] Hortik hasi gara denok. Zorionez edonon gazteek euren guneak eskatzen dituzte. (3)

Parte-hartzaile berak gaineratzen du kultur zaletasunen eraikuntza lanetan gainera Durangoko Azokak eragile ezberdinen arteko elkarreragiletza sustatzeko gaitasuna eta legitimotasuna izan dezakeela:

Muga fisiko eta denborazkoak, beste eragileekin, horretan lan dezentekoa dago egiteko, eta Azokak hori katalizatzen dezenteko lana egin lezake. Euskal Herriko edozein eskolatan zaletasuna daukan jendea batuz, eskualdeka, hiriburuetan, lan horren erakusleihoa eskaini... Agerlekuak, azoka telebista... Hor badago lan inportante bat egiteko. Azokak legitimitate dezente eduki lezake instituzio, industria eta sortzaile eta herri eragileen artean. (3)

Ikusitakoa ikusita, argi gelditzen da elkarrizketatutako pertsonen transmisioa gehiago lotzen dutela egiten asmatzearekin egindako zerbait behin eta berriro egitearekin baino,

baina hala ere zuzenean galdetu nahi izan diegu zer den Durangoko Azoka, egindakoaren errepikapena ala sortzea. Oro har, jasotako erantzuna bateratua izan da: errepikapen eta erritualetik asko duen arren, sorkuntza gunea da baita Azoka:

Bertan gauza berriak sortzen dira. Hori Azokaren esentzia bat da. Elkargunea den bitartean, gauza berriak sortuko dira. Gogoeta gunea zabaldu dugunetik ofizialki, baina Durango beti izan da sorgune bat, harreman gune bat den heinean. Gogoeta gunea: ideia ezberdinen, pertsonen elkarrekintza bat. (1)

Azokak eragile izan behar du. Ezin du gune edo edukiontzi izan. Hartutako bideak erakusten du, Azokak, hain gune inportante izanik, eragile izateko ardura konpartitua dauka. Lidertza bat joka lezake horretan. Hori baldin bada, bestea izango da. Hori ez badugu lortzen, dagoena galtzekoa ere aukera. (3)

Esango nuke Durango geroz eta gehiago dela Azokaz aparte beste, beste... mobida, mobida askotako gune, ezta? Ni goizetan joaten naiz, arratsaldeko giroaz ez dakit... baina inpresioa daukat arratsaldez hor egosten dela salerosketaz eta erakusketaz gain gauza asko. (2)

Transmisioaren inguruan, azken elementua belaunaldien arteko harremanarena izan da. Gai horri dagokionez, parte-hartzaileei galdetu diegu Azokan modu batera edo bestera parte hartu duten belaunaldien arteko harremanaz. Ea egon den trukerik, eta, egotekotan, nolakoa izan den.

Lehen ideia bat belaunaldi bakoitzak aurkitu (edo eraiki) duen errealitatearen berezitasunarena da:

No tiene nada que ver. Cuando conocí la Feria estudiábamos el euskara como asignatura. La Feria cuando iba con mi padre... era distinto. Las generaciones ahora lo ven como algo positivo. Hay mucha gente joven... Se vive muy distinto, completamente distinto. El euskara está mucho más... antes el euskara muy poco... Ahora hay muchísimos vascoparlantes... (4)

Elkarrizketatutako pertsonak transmisioa gehiago lotzen dute egiten asmatzarekin egindako zerbait behin eta berriro egitearekin baino

Bigarrena, garai berean kontaktuan dauden belaunaldien arteko harremanarena da. Nola izaten diren harreman horiek, zein onura ekar ditzaketen...

Paraleloan asko egongo dira, baina noizik behin ere gurutzatuko dira. Trukatuko dira momentu batzuetan ideiak, zalantza barik. Hori horrelaxe da, beti izan da. Korrienteak ez dira. Transmisioa gatazkarik gabe? Ez, ezin da izan. Bakoitzak geurea defenditzen dugu. Ideiak konpartitzen ditugunean asko ikasiko dugu... (1)

Transmisioa badago, eta hori bilatu izan da Azokan. Planteatu izan ditugun gauzetan edo noiz edo noiz Kabi@n ere planteatu izan dituzten gauzetan belaunaldi diferenteek parte hartzeko elkarrekin. Areto txikian gurasoak umeekin, tailer batzuk gazteek umeekin... Hor belaunaldi diferenteak-eta batzea oso interesantea da, eta nik uste dut egiten dela. Bakoitzak bere formatuan. Gune bakoitzak bere... baina gertatzen da. Eszenatokian ere bai... ikusten da bere emaitza. (5)

Baina harremanak beti ez dira harmoniatsuak izaten. Ba-
dira talkak, gatazkak... Horietaz ere galdetu nahi izan diegu,
eta baita erantzunak jaso ere. Parte-hartzaile baten ustetan,
gatazka eta talka euskal gizartearen ezaugarri ere badira, eta
hala izan da Durangoko Azokaren kasuan ere:

Euskal izaerazko bilakaera eduki dugu honetan ere. Zera agoni-
niko hori bizi dugu. Gatazkak noski egon direla. Eragin handia
euskal kultur 'zer' horretan. Beharrezkoak dira probokazioak,
eztabaidak, frankotiratzailak... baina denok dakigu ze egoera
zaugarrian bizi garen. Bereziki arduratsu jokatzeko zera horretan
gaude denok. Gatazkak paper inportantea izan du honetan
denean. Gure baldintzetatik, gure kondizioetatik. Kautelosoegi,
onberegi bihurtzen gaitu? Ba bai. Euskaraz sortzen duena ia-ia
per se da bazterrekoa. Eta horrek ere badauzka bere alde onak.
Euskarazko sortzaileak ezin dira errentatik bizi, eta pultso hori
da kritikorik gogorrena. Eroslea da kritikorik gogorrena. (3)

Gatazka horiek, hala eta guztiz ere, haien funtzioa edo
ekarpena izan dezakete gauzen eskema zabalagoan, eta trans-
misioaren aldetik ere izan dezakete garrantzia, bai belaunal-
dien artean, eta baita Azokaren gune eta talde ezberdinen
artean ere:

Printzipioz baietz esango nuke... Pentsatu nahi dut... guk ere gure hegemonia eta periferia propioak ditugu... Buruan ditudan gatazka horiek guztiak Durangok zerbaitetarako balioa duela sinesten delako gertatzen direla. Zentzu horretan ona da. Aldiko-aldiko soluzioak bilatuko dira. [...] Belaunaldi bakoitzak ez dezala pentsa lehenengoa dela. Aldian-aldian dagoenak egitera irekita egon behar dugu. Erreleboak eman egin behar dira beldurrik gabe. (7)

Nik uste dut gatazka horiek aberasgarriak direla, horrek ematen dizu... bakoitzak ikusten dugu, nik nire sasoiko ikuspuntua daukat, nire modura ikusten ditut gauzak, igual botatzen duzu, horrekin itsutzen zara, astoen moduan aurrera, eta ez duzu ikusten besterik. Nik uste dut interesantea dela eta ematen dela jendeak kritikatu ahal izatea, iritzia eman ahal izatea, aportazioak, hori dena onartu behar da eta balio du gauzak aldatzeko. [...] Eta oraindik... asko dago egiteko. Dena aldatu da asko. (5)

Sentimenduez, bizipenez aritu gara orrialde hauetan. Zailentzarik gabe, hainbat gai geldituko dira sakontzeko eta osatzeko, baina espero dugu Durangoko Azokaren balio immaterialera egindako hurbilketa hau abiapuntu izatea urrats gehiago ere emateko. Hurrengo hilabeteetan, 50. Durangoko Azokan Siadecorekin batera burutu genuen inkesta kuantitatibotik abiatuta, Durangoko Azokaren balio immaterialean sakontzen jarriko ditugu indarrak.

Oharrak

1. Eskerrak eman nahi dizkiegu artikulu hau oinarritzen den 'espe-rientzien mapa' osatzeko ezinbestekoak izan diren parte-hartzaileei, haien hitzak baitira lanaren gorputza eta arnasa bera: Asun Elorriaga, Felix Ibargutxi, Igor Elortza, Mamen Baqué, Oihane Barrutia, Pilar Paz eta Lorea Agirre.
2. Davant, Jean Louis (1986): *Itsasoak iraultzan*. Maiatz.